

จากนอกสู่ใน: ลักษณะของเรือนและที่ว่างในเรือนไทลื้อในเมืองล่า ลิบสองป้านา

From outside to inside: Characteristics of house and interior space in Tai Lue houses in Meng La, Sibsongpanna

จิรพันธ์ จันทรแดง¹ และระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี²

Jeerapan Jandaeng and Rawiwan Oranratmanee

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาลักษณะของบ้านเรือนและที่ว่างจากภายนอกสู่ภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อผ่านกรณีศึกษาที่บ้านแวนและบ้านโลงนิม เมืองล่า ลิบสองป้านา เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาพื้นถิ่นจากภาคสนามวิจัยเกี่ยวกับลักษณะเรือนสู่พื้นที่ว่างในเรือน เป็นฐานความรู้สู่การศึกษาลักษณะเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสำรวจ สังเกตและสัมภาษณ์ในประเด็นของลักษณะบ้าน ลักษณะเรือนในเชิงรูปทรง ผังและพื้นที่ใช้สอยภายใน และที่ว่างในเรือนในเชิงของลำดับ การเชื่อมต่อ และการปิดล้อมของที่ว่าง ผลการศึกษาพบว่าเรือนไทลื้อมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เฉพาะตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ลักษณะทางสถาปัตยกรรมนี้มีผลต่อการจัดวางที่ว่างภายในโดยเฉพาะในเชิงของความสัมพันธ์เชิงกายภาพของพื้นที่ที่เน้นลำดับและการเชื่อมต่อตามการใช้งาน วิถีชีวิต ตลอดจนระบบสังคม การปิดล้อมเรือนมีผลให้เกิดพื้นที่ภายในที่มีลักษณะต่างกัน อาทิ ในเชิงทึบ-โปร่ง สว่าง-มืด ส่วนตัว-สาธารณะ ศักดิ์สิทธิ์-สามัญ ทำให้เกิดสุนทรียะที่เฉพาะตัวของแต่ละพื้นที่ที่ประกอบสร้างเป็นคุณค่าความงามในองค์รวมของสถาปัตยกรรม ลักษณะเฉพาะของที่ว่างที่พบนี้มีทั้งที่เป็นไปตามวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวไทลื้อและที่เปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตปัจจัยในปัจจุบัน การศึกษาลักษณะของที่ว่างในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อนี้ทำให้เกิด

1 นักศึกษาปริญญาโท คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2 รองศาสตราจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ความเข้าใจภูมิปัญญาที่อยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน และสามารถเสนอแนวทางในการต่อยอดเพื่อการออกแบบที่
วางภายในในสถาปัตยกรรมร่วมสมัยได้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, ลักษณะของที่ว่าง, พื้นที่ภายใน, เรือนไทลื้อ, สิบสองปันนา

Abstract

This paper explores the characteristics of villages and houses and interior space in Tai Lue ethnic groups in Baan Wan and Baan Rong Nim in Meng La, Sibsongpanna in order to analyze the wisdom in vernacular architecture for contemporary architecture design in present context. The method of study is based on qualitative research methods consisting field survey, observation and interviews including the characteristics of villages and houses, house plans and elements, interior space in terms of spatial sequences, relation, enclosure and aesthetic. The findings have shown the identical characteristics of Tai architecture have strong relation to the organization of interior space especially the spatial relation that governs the sequence and relation between spaces according to uses, way of life and social systems. The enclosure of space produces different interior characteristics of interior space such as solid-transparent, bright-dark, private-public, sacred-profane; altogether they create the aesthetics of each space and the holistic values in architecture. These characteristics of space interplay with traditional way of life along the dynamic of change due to ongoing factors. The study can help us understand about the everyday local wisdom that is applicable to today's contemporary interior design.

Keywords : Vernacular Architecture, Characteristics of space, Interior space, Tai Lue House, Sibsongpanna

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยในเขตภาคพื้นอุษาคเนย์ประกอบขึ้นด้วยหลายกลุ่มด้วยกัน แต่ละกลุ่มมีวัฒนธรรม วิถีดำรงชีวิต ระบบสังคมและความเชื่อที่มีแบบแผนของตนเอง แต่ละชาติพันธุ์ล้วนสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะตัวที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อย่างชัดเจน (Panin, 2007; Oranratmanee, 2013) กลุ่มชาติพันธุ์ไทเป็นหนึ่งในกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ทางตอนบนของภาคพื้นทวีป โดยมีกลุ่มไทลื้อเป็นหนึ่งในกลุ่มใหญ่ที่มีถิ่นฐานหลักในเขตสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของจีน เป็นกลุ่มที่ยังดำรงวิถีชีวิตในสังคมไท มีลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทั้งดงและโคตเด่นเป็นเอกลักษณ์ อย่างไรก็ตาม ด้วยพลวัตของกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนปัจจัยด้านเมืองการปกครองและเศรษฐกิจในจีน ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของกลุ่มไทลื้อที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ส่งผลต่อการสูญหายหรือหมดไปของภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ทำให้เรือนพื้นถิ่นไทลื้อลดน้อยไปอย่างมากในปัจจุบัน (Wongwigkarn, 2005; Thungsaul, 2005; Panyakaew, 2014; Sookkree, 2016)

Zhu (1994) กล่าวถึงลักษณะโดยทั่วไปของเรือนไทลื้อในสิบสองปันนาว่าเป็นเรือนยกพื้นสูง เพื่อระบายความร้อนและป้องกันความชื้นและน้ำท่วม รวมถึงกันสัตว์ร้ายต่างๆ แต่เดิมเรือนไทลื้อเป็นเรือนเดี่ยว 12 เสา มีพื้นที่ใช้งานนอกประสงค์ภายในจั่วเดียว อยู่ใต้หลังคาทรงจั่วแบนหยา มีชายคาลาดต่ำลง 2 ข้าง คล้ายกับลักษณะหงส์ที่กางปีกและหาง วางแนวสันหลังคาหลักในแนวทิศเหนือใต้ และวางในทิศทางที่หันเรือนให้ขนานกับทางน้ำธรรมชาติ และไม่หันห้วนออกไปตรงกับข้ามกับวัดประจำหมู่บ้าน การวางผังเรือนจะหันทิศทางของเรือนไปในทางเดียวกันทั้งชุมชน

แม้ว่าการศึกษาสถาปัตยกรรมไทลื้อนั้นมีการศึกษาพอสมควร (Zhu, 1994; Saicharoent, 2004; Wongwigkarn et al, 2005) แต่ประเด็นศึกษาเรื่องลักษณะของที่ว่างในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อนับว่าเป็นประเด็นที่ขาดหายไป ที่ว่างในเรือนไทลื้อมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับรูปทรงภายนอกของเรือนที่มีความเฉพาะตัวทั้งในเชิงของลำดับ การเชื่อมต่อ การปิดล้อมที่ว่าง ตลอดจนการใช้งานในชีวิตประจำวัน แต่การศึกษาความสัมพันธ์ “จากนอกสู่ใน” หรือปัจจัยจากลักษณะทางกายภาพ(รูปทรง)ไปสู่ที่ว่างและพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนไทลื้อยังมีไม่มากนัก โดยเฉพาะหาลักษณะเฉพาะที่ได้มาต่อ ยอดในการออกแบบร่วมสมัย ซึ่งนับว่าเป็นประเด็นสำคัญยิ่ง (Temiyabhandha, 2016) เน้นจากการออกแบบสร้างสรรค์ที่ว่างในสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในปัจจุบันยังขาดความคำนึงถึงบริบทของที่ว่างทำให้การออกแบบไม่สอดคล้องกับบริบทและสภาพแวดล้อม

จากนอกสู่ใน: ประเด็นศึกษาเกี่ยวกับที่ว่างทางสถาปัตยกรรมในงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

รูปทรงภายนอกกับที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกจากกันไม่ขาด ทั้งรูปทรงและที่ว่างมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ประโยชน์ใช้สอย วิถีชีวิตประจำวัน ตลอดจนระบบสังคมวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ (Angsuvech, 2009) ที่ว่างจึงไม่ใช่แค่พื้นที่ที่มีขอบเขตทางกายภาพ

เท่านั้น แต่เป็นสถานที่ที่มีความผูกพันกันทางสังคม (Panin, 2010) วิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยหมุนวนไปในที่ว่างตามช่วงเวลาและกิจกรรม เป็นแบบแผนที่ทำและสืบทอดกันจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นธรรมเนียมประเพณี เป็นอัตลักษณ์ที่ซ่อนอยู่สามารถบ่งบอกลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์ รวมถึงเป็นรากฐานของวัฒนธรรมนั้น (Rapoport, 1969) ที่ว่างและวิถีชีวิตล้วนมีส่วนประกอบสร้างกันและกัน วิถีชีวิตความเป็นอยู่มีส่วนสำคัญในการกำหนดลักษณะของที่ว่าง ขณะเดียวกันลักษณะของที่ว่างก็มีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต แม้ว่าที่ว่างมีความคลุมเครือเลื่อนไหลไม่ชัดเจนเหมือนรูปทรง แต่ที่ว่างสะท้อนอยู่ภายใต้การดำเนินชีวิตประจำวันตามระบบสังคมและวัฒนธรรมนั้น

คุณลักษณะที่ว่างถือว่าเป็นตัวกลางที่สะท้อนรูปทรงทางสถาปัตยกรรมและความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่มีมิติที่ทับซ้อนกันอยู่ การประยุกต์ใช้ลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไปสู่สถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน จำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงรูปทรงภายนอกและภายในไปพร้อมกัน (Phattanawasin, 2002)

วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะบ้านเรือนและที่ว่างในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ ลักษณะของเรือน ผังพื้นและการใช้งาน ลำดับของที่ว่าง การเชื่อมต่อของที่ว่าง การปิดล้อมที่ว่าง เพื่อหาลักษณะเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ

วิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) จากการสำรวจภาคสนาม โดยสำรวจสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศึกษา มีขั้นตอนดังนี้

1. **ทบทวนข้อมูลด้านเอกสาร** การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทลื้อและที่ว่างทางสถาปัตยกรรม และนำมาถ้อยแถลงเป็นประเด็นคำถามเพื่อใช้ประกอบกับเครื่องมือในการสำรวจภาคสนามขั้นต้น

2. **การสำรวจภาคสนามขั้นต้น** เป็นการสำรวจภาพรวมและสังเกตรูปทางสถาปัตยกรรมรวมถึงวิถีชีวิตในระดับหมู่บ้านและเรือนที่ยังคงหลงเหลือลักษณะของชาวไทลื้อในอดีต โดยคัดเลือกเมืองลำเป็นพื้นที่สำรวจขั้นต้นเนื่องจากเป็นพื้นที่ศึกษาที่ยังคงมีลักษณะไทลื้อและมีระยะทางสำรวจที่เหมาะสม วัตถุประสงค์ของการสำรวจขั้นต้น เพื่อทำความเข้าใจสภาพความเป็นอยู่และบริบทโดยรอบของบ้านเรือนไทลื้อนำไปสู่การเลือกสรรกรณีศึกษาต่อไป การลงสำรวจพื้นที่ขั้นต้น ทำให้สามารถเลือกบ้านที่เป็นพื้นที่ศึกษาได้ 2 บ้าน คือ บ้านวนและบ้านโงนนิม เมืองลำ ดังแผนที่ในภาพที่ 1

จนกว่าจะถึงจุดอิ่มตัวของข้อมูล (saturation) คือ จนกว่าจะพบความซ้ำที่เป็นแบบแผนของเงื่อนไขที่ศึกษา สรุปการเก็บข้อมูลทั้งหมดใน 2 บ้านได้ 24 หลังคาเรือน แบ่งเป็นหมู่บ้านแวน 12 หลังคาเรือน หมู่บ้านโลงนิม 12 หลังคาเรือน

5. การวิเคราะห์ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การเข้ารหัสข้อมูล (data coding) ตามรหัสหมู่บ้าน (V=village) รหัสกลุ่มเรือน (H=house) รหัสเรือน (A,B,C, และ C) ในประเด็นของลักษณะบ้าน ลักษณะเรือน ในเชิงรูปทรง ผังและพื้นที่ใช้สอยภายใน และที่ว่างในเรือนในเชิงของลำดับ การเชื่อมต่อ และการปิดล้อมของที่ว่าง

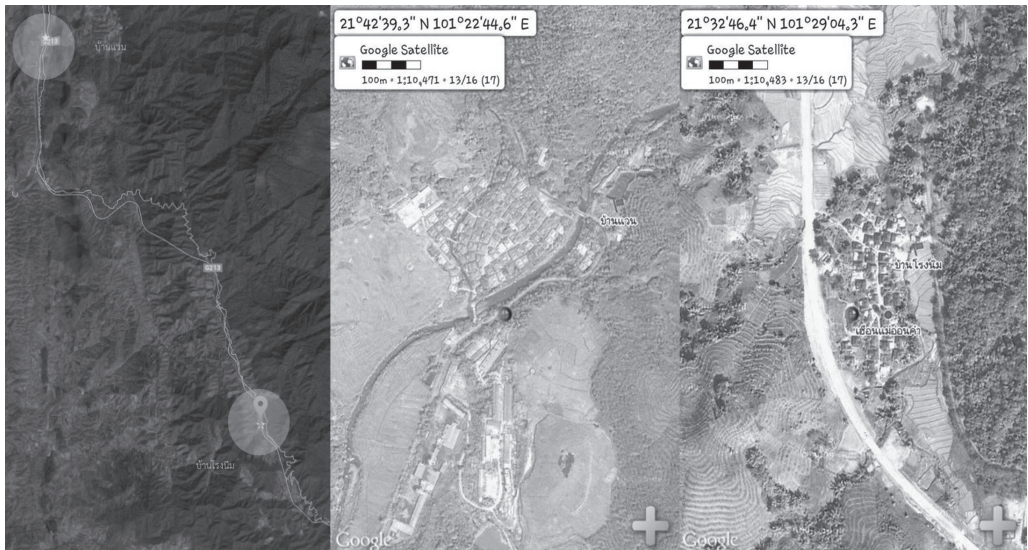
6. สรุปงานวิจัย เป็นการสรุปตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยในเชิงลักษณะเฉพาะของเรือนทั้งรูปทรงภายนอกและที่ว่างภายใน เพื่อเป็นความรู้ต่อยอดในการพัฒนาสถาปัตยกรรมร่วมสมัยต่อไป

ผลการศึกษา

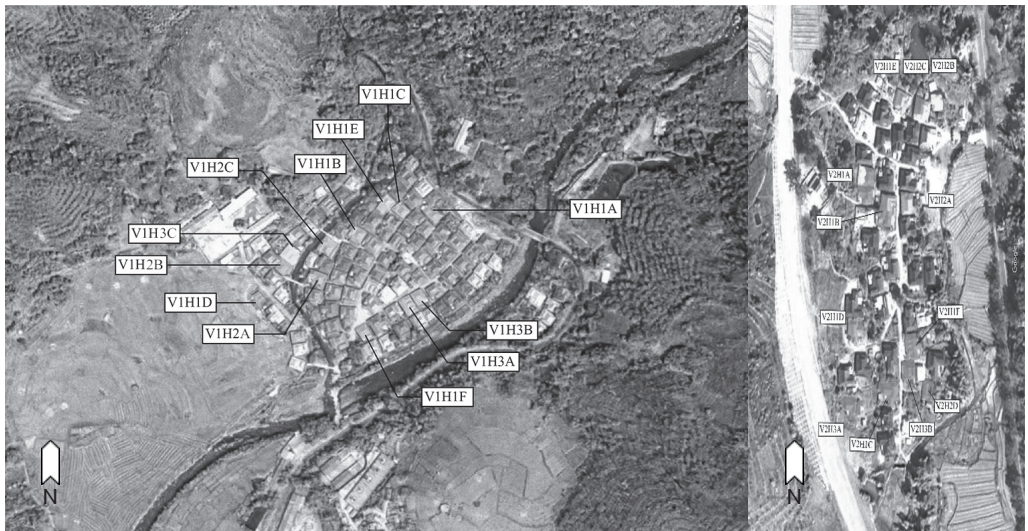
1. ลักษณะบ้าน

1.1 บ้านแวน ตั้งอยู่พื้นที่ราบระหว่างหุบเขาสูงสลับซับซ้อนคล้ายแอ่งกระทะ และมีแม่น้ำไหลผ่านรอบหมู่บ้านโดยมีทั้งหมด 3 สาย ได้แก่ “น้ำโหลง” ทางทิศตะวันออก “น้ำฮู” ทางทิศตะวันตก และ “น้ำห้วย” ทางทิศตะวันตกเช่นเดียวกัน ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบต่ำระหว่างหุบเขาสูง ทำให้มีภูมิอากาศชื้นและหนาวเย็น สามารถมองเห็นหมอกในตอนเช้าตลอดทั้งปี ในบ้านมีวัดอยู่บริเวณทิศตะวันออก มีเจดีย์ตรงกลางบ้าน และมีถ้ำที่มีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านมีตำนานเชื่อมโยงเกี่ยวกับควายเขาแสง ซึ่งเป็นตำนานพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับเสื้อบ้านเสื้อเมือง ทุกๆ 3 ปี มีประเพณีเลี้ยงดาบเมืองโดยบูชายัญควาย ความศักดิ์สิทธิ์ของถ้ำนี้จึงทำให้บ้านแวนเป็นแหล่งท่องเที่ยว จากคำสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ภายในหมู่บ้านเล่าพ้องกันว่าเมืองแวนมาจาก “เมืองแ่ว” หมายถึง เมืองแหวะระหว่างทาง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ประมาณครึ่งทางระหว่างเมืองลำและเมืองเชียงรุ่ง โดยเจ้าหลวงเชียงรุ่งเห็นว่าเป็นชัยภูมิที่มีน้ำมากปลาชุม จึงส่งเสริมให้ชาวไทลื้ออพยพจากเชียงรุ่งมาตั้งรกราก เริ่มแรกมี 4-5 ครัวเรือน มีเจดีย์กลางบ้าน เมื่อเวลาผ่านไป ประชากรเพิ่มขึ้น จึงสร้างวัดตามมาในภายหลัง ปัจจุบันมีจำนวนเรือนทั้งสิ้นประมาณ 150 หลังคาเรือน เมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นๆ ในเมืองลำนั้น นับว่าเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ แต่ไม่สามารถขยายพื้นที่ได้ เนื่องจากข้อจำกัดในด้านพื้นที่ภูมิประเทศ เรือนจึงค่อนข้างชิดติดกัน ประชากรในบ้านดำรงชีพด้วยการทำนา สวนยางพารา และไร่ข้าวโพด สังคมภายในหมู่บ้านนั้นยังคงสภาพแบบวิถีชีวิตเกษตรกรรม มีประปาภูเขา ไฟฟ้าจากส่วนกลาง และพลังงานแสงอาทิตย์ในครัวเรือน

1.2 บ้านโลงนิม ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบเชิงไหล่เขาเป็นแนวยาวโดยมีลำห้วยไหลผ่านบริเวณด้านหน้าของหมู่บ้านในแนวเหนือและใต้ ลักษณะที่เป็นพื้นที่ราบเชิงไหล่เขาไม่สูงมาก พื้นที่เพาะปลูกของหมู่บ้านจะอยู่ถัดจากบริเวณหมู่บ้านซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา มีวัดประจำหมู่บ้านบนเนินทางด้านหลัง ลักษณะภูมิอากาศมีความอบอุ่นกว่าหมู่บ้านแวน สามารถเข้าออกหมู่บ้านได้ 2 ทาง ทั้งถนนขนาดสองช่องทาง

ภาพที่ 2 แผนที่และแผนผังบ้านวาน และ หมู่บ้านโลงนิม
ที่มา: จาก Google Map เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2558

ภาพที่ 3 ผังบ้านแสดงเรือนที่สำรวจที่บ้านวาน (ซ้าย) บ้านโลงนิม (ขวา)
ที่มา: จาก Google Map เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2558

และทางหลวง R3A จากการสัมภาษณ์คนในหมู่บ้านพบว่า หมู่บ้านโลงนิมแต่เดิมชื่อ “โหล่งฮอม” หมายถึงที่ราบโล่งกว้าง (โหล่ง) ที่มีคนมารวม (ฮอม) อาศัยอยู่ด้วยกัน เป็นบ้านที่เชื่อมโยงกับเมืองลำ โดยเจ้าเมืองลำส่งให้คนไต่ลื้อจากเมืองลำจำนวน 7 หลังคาเรือน มาตั้งรกรากเพื่อทำหน้าที่แผ้วถางเส้นทางจากเมืองลำไปยังเชียงรุ่งในอดีต เมื่ออยู่นานวันจึงเรียกว่า “โหล่งนิม” หมายถึงที่ที่มากคนมาอยู่รวมกันไม่ย้ายไปไหน ต่อมาจึงผันมาเป็น “โลงนิม” นอกจากนี้ยังมีคำบอกเล่าในอีกแนวทางหนึ่งที่กล่าวถึง ตำนานพระเจ้าเลียบโลกกล่าวว่า ครึ่งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จมายังพื้นที่บริเวณนี้มีชายฉววยยาสูบให้พระพุทธเจ้า ท่านทรงศึบยาสูบบริเวณนี้จึงเรียกว่า “โลงศึบ” ต่อมาผันมาเป็นคำว่า “โลงนิม” ปัจจุบันมีจำนวนเรือนทั้งสิ้นประมาณ 50 หลังคาเรือน เป็นหมู่บ้านขนาดปานกลางตั้งเรือนห่างกันพอควร ประชากรส่วนใหญ่ทำนา สวนยาง กล้าย และไร่ข้าวโพด รวมถึงอาชีพจักสาน ในบ้านมีระบบน้ำประปาและไฟฟ้าเช่นกัน

2. ลักษณะเรือน

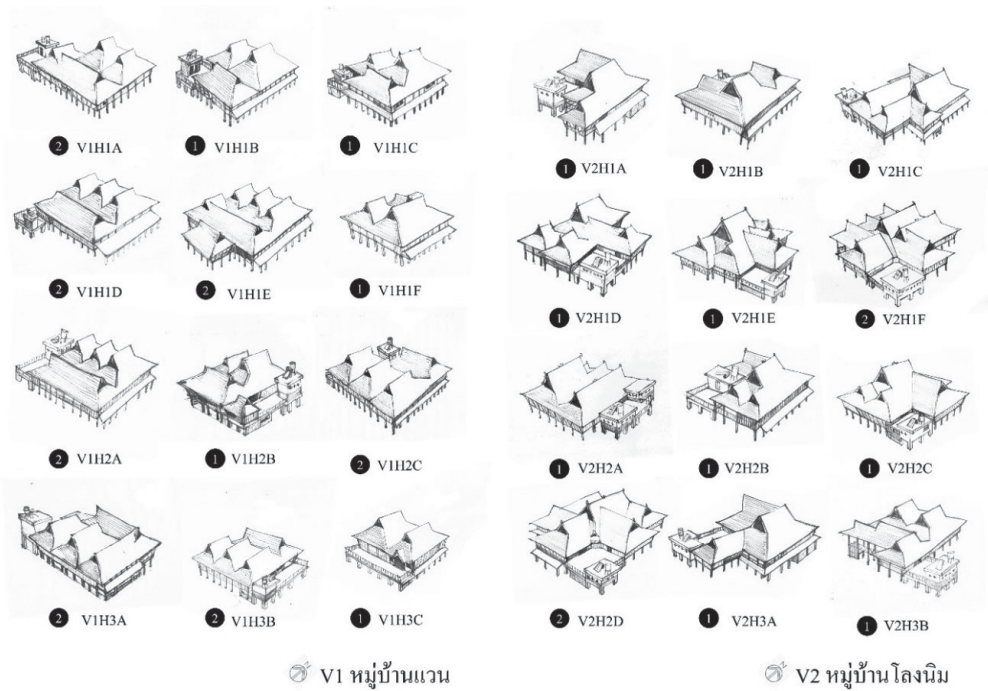
2.1 รูปทรง

จากการลงพื้นที่ศึกษาโดยจำแนกรูปแบบเรือนดั้งเดิมและเรือนที่ต่อขยาย ในบ้านแวนและบ้านโรงนิมจำนวน 24 หลัง ไม่พบเรือนเดี่ยวตามที่กล่าวในวรรณกรรมในพื้นที่ศึกษา แต่พบเรือนในสองลักษณะหลัก คือ

(1) เรือนสองหลังร่วมพื้น คือ เรือนยกพื้นขนาดสองหลัง มีที่ว่างเปิดโล่งเชื่อมต่อบนโครงสร้างพื้นเดียวกันแต่มีโครงสร้างหลังคาแยกกัน เรือนใหญ่เป็นเรือนนอน ส่วนเรือนรองเป็นเรือนครัว ตามภาพที่ 4 (1) มีพบจำนวน 15 หลังจาก 24 หลัง ประกอบด้วย V1H1B, V1H1C, V1H1F, V1H2B, V1H3C จากบ้านแวน และ V2H1A, V2H1B, V2H1C, V2H1D, V2H1E, V2H2A, V2H2B, V2H2C, V2H3A, V2H3B จากบ้านโลงนิม

(2) เรือนสามหลังร่วมพื้น คือ เรือนยกพื้นขนาดสามหลังมีโครงสร้างพื้นเดียวกันแต่โครงสร้างหลังคาแยกจากกันตามพื้นที่ใช้สอยภายใน ประกอบด้วยเรือนใหญ่เป็นเรือนนอน เรือนกลางเป็นโถงและเรือนรองเป็นครัว ตามภาพที่ 4 (2) มีทั้งหมด 9 หลัง ประกอบด้วย V1H1A, V1H1D, V1H1E, V1H2A, V1H2C, V1H3A, V1H3B จากบ้านแวนและ V2H1F, V2H2D จากบ้านโลงนิม

เมื่อพิจารณาจากรูปทรง จะเห็นว่าเรือนไถ่ลื้อกำหนดรูปทรงโดยอ้างอิงจากเรือนหลักเสมอ จุดอ้างอิงเรือนหลัก คือ แนวสันหลังคาตามเหนือและใต้ โดยพบว่าเรือนหลักอาจอยู่ทางตะวันออกและตะวันตกตามทำเลที่ตั้งและความต้องการของเจ้าเรือนหรือข้อชี้แนะจากช่างสร้างเรือน เรือนที่สร้างมานานในชุมชนพบว่ามีหลังคาเป็นแบบสองหลังร่วมพื้นแบบเรียบง่าย ส่วนเรือนที่สร้างภายหลังหรือปรับปรุงจากหลังเก่า มักเป็นแบบสามหลังร่วมพื้น เนื่องจากสามารถรองรับความต้องการพื้นที่เพิ่มได้มากขึ้น เรือนที่สร้างระยะหลังมักมีการคลุมหลังคามากขึ้นจนเรือนแลดูซับซ้อน และยังมีนิยมนำหลังคาคลุมขานร่วมที่เชื่อมต่อบันได ซึ่งเรียกว่า หัวค่อม ในลักษณะขวางกับแนวเรือนหลัก

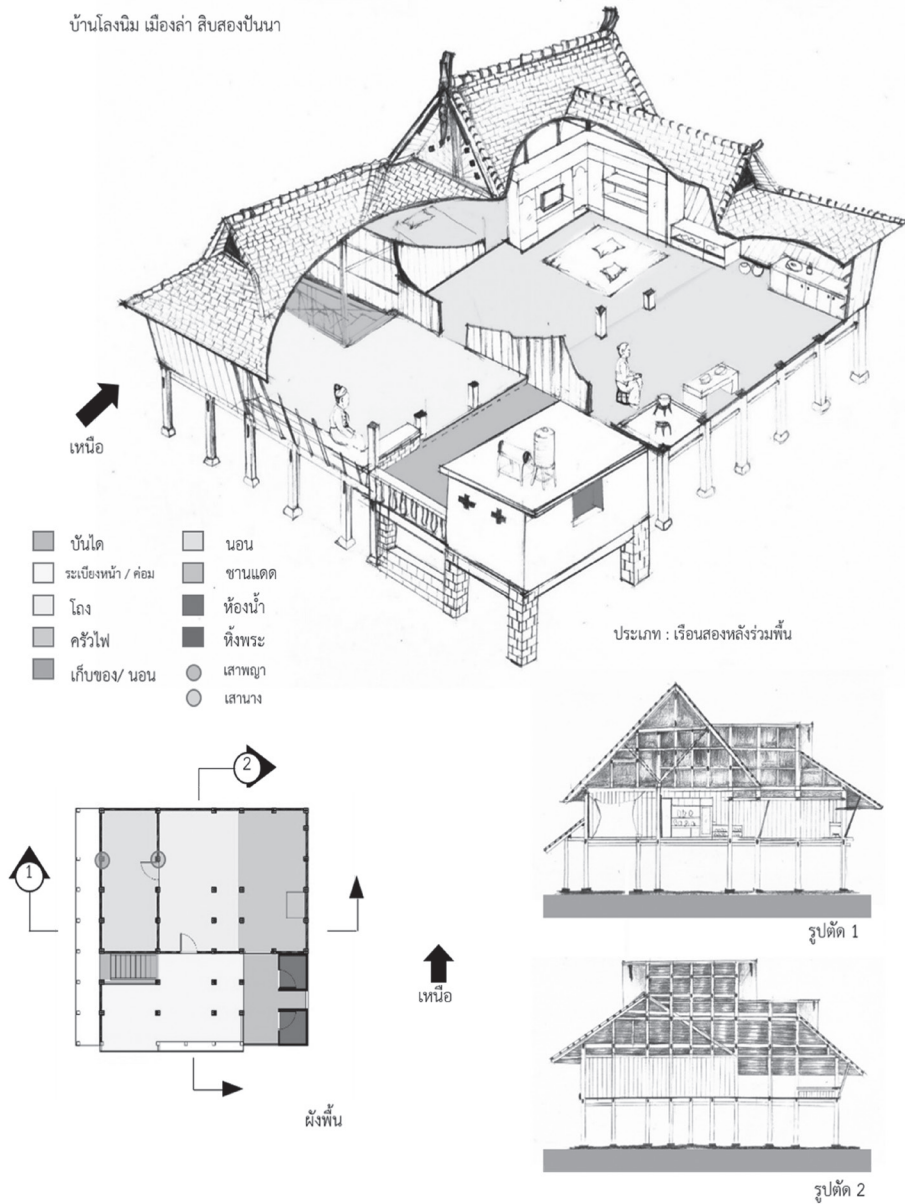
ภาพที่ 4 ลักษณะเรือนตัวอย่างที่บ้านแว่น (ซ้าย) และ บ้านโลงนิม (ขวา)

ในเรือนทุกแบบ พบประเด็นร่วมที่คล้ายกัน คือ เรือนหลักและรองมักมีระนาบพื้นร่วมกัน การแยกส่วนพื้นที่ออกจากกัน มักใช้ห้องเสาเป็นตัวแบ่ง และแยกหลังคาคลุมคนละส่วนกัน โดยอาจมีโครงสร้างตรงรอยต่อร่วมกัน ทำให้สามารถคาดเดาการใช้งานและองค์ประกอบของที่ว่างภายในจากการพิจารณา รูปทรงภายนอกและความซับซ้อนของหลังคา

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงและที่ว่าง ผู้วิจัยได้คัดเลือกเรือนตัวอย่างมาหนึ่งหลัง (รหัส V2H2C) เพื่อเป็นตัวแทนอธิบายความสัมพันธ์ตามภาพที่ 5 โดยแสดงบรรยากาศของวิถีชีวิตในเรือน เรือนตัวอย่างนี้เป็นเรือนแบบสองหลังร่วมพื้น ยกพื้นสูง ใต้ถุนโล่ง มีเรือนหลักทางตะวันตก โดยใช้โถงกลางเป็นส่วนถ่ายเทที่ว่างระหว่างเรือนนอนและเรือนครัวซึ่งอยู่ไปทางตะวันออก มีค่อมขวางหน้าเรือน โดยมีช่องจากบันไดไปจรดชานซึ่งต่อเข้ากับส่วนครัว ปลายชานอีกด้านเป็นห้องน้ำซึ่งไม่เน้นทำหลังคาทรงสูงแบบเรือน เป็นเพียงหลังคาคอนกรีตแบบราบ

เรือนไถลื้อ อ้ายอิน รหัส (V2H2C)

บ้านโลงนิม เมืองลำ สิบสองปันนา

ภาพที่ 5 การเปิดหลังคาเรือนตัวอย่าง (V2H2C) เพื่อแสดงความเชื่อมโยงของรูปทรงกับพื้นที่ภายในเรือน

2.2 ผังและองค์ประกอบพื้นที่ใช้สอย

การวิเคราะห์ผังและองค์ประกอบพื้นที่ใช้สอยใช้การนำผังเรือนตัวอย่างทั้ง 24 หลัง มาวิเคราะห์ร่วมกันดังภาพที่ 6 ซึ่งแสดงให้เห็นแบบแผนของผังที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการใช้งาน องค์ประกอบของพื้นที่ใช้สอยเริ่มจากใต้ถุนเรือน ขึ้นสู่เรือนทางบันไดที่มีกว้างตัวอยู่ในแนวตะวันออกและ ตะวันตก จากบันไดขึ้นสู่หัวค่อม จากหัวค่อมสู่โถงและชาน จากโถงสู่ส่วนนอนและครัวไฟ จากครัวไฟ ไล่สู่ชานและห้องน้ำ ในเรือนที่มีรูปทรงต่างกัน เราจะพบลักษณะของผังที่คล้ายกัน อาจแตกต่างเพียงการ เพิ่มลดหรือรวมองค์ประกอบตามความต้องการของเจ้าเรือน มีการสลับทิศทางระหว่างตำแหน่งห้องนอนและ ครัวไฟ และการกันส่วนพื้นที่ เมื่อสังเกตระนาบพื้นพบว่าเรือนส่วนมากมีระนาบพื้นหลักๆ เพียงสองระนาบ คือ ระนาบดินและระนาบพื้นชั้นบนของเรือน ส่วนการลดระดับของพื้นที่ชั้นบนเรือนมีเพียงการลดระดับจาก ตัวเรือนลงสู่ชานและห้องน้ำ

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบพื้นที่ใช้สอยพบว่ามีองค์ประกอบหลักคล้ายกัน แต่ละองค์ประกอบ มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 6 การวิเคราะห์องค์ประกอบของผังและพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนในบ้านแวน (ซ้าย) และบ้านโลงนิม (ขวา)

ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นที่ที่มีระดับสูงกว่าภายนอกชายคาเล็กน้อยเพื่อป้องกันน้ำฝน มีความสูงของจากพื้นใต้ถุนถึงพื้นเรือนชั้นบนประมาณ 2.00 – 2.40 เมตร ส่วนใต้ถุนเป็นพื้นที่โล่งทั้งหมด 4 ด้าน แต่อาจกั้นพื้นที่เพื่อใช้พื้นที่เก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร เลี้ยงสัตว์ หรือเก็บฟืน จอครก ฯลฯ พื้นที่ใต้ถุนเรือนแบ่งซอยพื้นที่ตามลำดับของพื้นที่ใช้สอยด้านบนอาคาร เช่น พื้นที่ส่วนใต้ส่วนครัวและชานแดดมักใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์ ไก่ หมู เนื่องจากเป็นพื้นที่ค่อนข้างเตี้ยกว่าพื้นที่อื่นและรองรับน้ำเสียจากการใช้งานในเรือนที่อยู่ด้านบน พื้นที่ใต้หัวค่อมใช้พักผ่อนและทำงานช่างและหัตถกรรม พื้นที่ใต้โถงมักใช้เก็บข้าวเปลือก รถและอุปกรณ์ เป็นต้น

บันได เป็นบันไดแบบขึ้นทางเดียว กว้างประมาณ 1 เมตร ถึง 1.50 เมตร ตำแหน่งบันไดมีความสัมพันธ์กับทางเข้าบ้าน มักอยู่ภายใต้หลังคาพื้นที่ระเบียงหน้าหรือหัวค่อม บางพื้นที่อาจยาวจนอยู่นอกหัวค่อมแต่จะมีโครงสร้างหลังคาคลุมบันไดและมักมีชานพักบันได หัวบันไดมีประตูปิดบริเวณพื้นที่ชั้นสองขึ้นบันไดสร้างลงท้ายด้วยเลขคู่ จำนวน 7-9 ขั้น ทำจากไม้ทั้งหมด ส่วนมากไม่พบราวจับบันได

ระเบียงหน้า/หัวค่อม เป็นพื้นที่ระเบียงด้านหน้าที่มีหลังคาคลุมเป็นพื้นที่โล่งรับลมเชื่อมต่อพื้นที่ต่างๆ ก่อนเข้าสู่พื้นที่ภายในเรือนหลักและชานแดด มักอยู่ด้านทิศเหนือหรือใต้ของเรือน มีลักษณะเปิดโล่ง 3 ด้าน ด้านหนึ่งมีระเบียงราวกันตกและที่นั่ง อีกด้านหนึ่งต่อกับผนังเรือน มีประตูเชื่อมสู่ภายในเรือนหลักเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ เช่น ใช้รับแขกอย่างไม่เป็นทางการในเวลากลางวัน รับประทานอาหาร เย็บผ้า เก็บข้าวของเครื่องใช้ จากการสำรวจพบการกั้นพื้นที่บางส่วนบริเวณด้านข้างติดกับบันไดทางขึ้นเพื่อเป็นห้องเก็บของ หรือ ใช้เป็นที่นอน รองรับในกรณีที่มีครอบครัวขยายและความต้องการพื้นที่ส่วนตัวแยกจากเรือนหลัก

ห้องโถง เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ภายใน เข้าถึงได้จากระเบียงหน้าเชื่อมต่อพื้นที่ระหว่างห้องนอนกับครัวไฟ บริเวณโถง มีหน้าต่างเพียงจุดเดียว เรียกว่า ป่อง พื้นที่ส่วนโถงจึงมักเรียกว่า หน้าป่อง ใช้เป็นพื้นที่พักผ่อนของครอบครัว กินข้าวตอนรับแขกในโอกาสพิเศษและทำกิจกรรมต่างภายในครอบครัว ในเวลากลางคืน ในโถงมักพบมีตู้เก็บของ เช่น ตู้เสื้อผ้า ตู้เก็บที่นอนของแขก ชั้นวางของ โทรทัศน์ ในโถงยังพบเสานางซึ่งมีแนวเสาคู่กับเสาพญาในห้องนอน

ห้องนอน หรือห้องส้วม มักพบอยู่ด้านเดียวกับบันได ติดกับห้องโถงโดยมีประตูเพียงหนึ่งบาน ไม่ค่อยมีหน้าต่าง ภายในห้องนอนมีเสาหลักของเรือน เรียกว่า เสาพญา อยู่ทางตะวันออกหรือบางกรณีพบทางตะวันตกก็มี โดยเป็นเสาแนวเดียวกับเสานางในโถงกลาง ห้องนอนกั้นแบ่งส่วนนอนด้วยผ้ามาสนีทึบ และปูเสื่อหรือพูกเรียงขนานกันไปตามระบบครอบครัวและตามลำดับอาวุโส เดิมจะนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก แต่ความเชื่อเดิมนี้อาจหายไป ส่วนนอนนับเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่สุดของเรือน แยกจะไม่ได้รับอนุญาตเข้ามาในห้องนอน ในอดีตเสื่อผ้า เครื่องนอนและเครื่องใช้ต่างๆ จะเก็บไว้ในตะกร้าหรือหีบตั้งไว้บนชั้นสูงหรือวางไว้มุมห้อง ในปัจจุบันตู้เก็บของและตู้เสื้อผ้า

ครัวไฟ เป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับบริเวณโถงและชานแดด ใช้เป็นพื้นที่ประกอบอาหารและให้ความอบอุ่นในช่วงอากาศหนาวเย็น ฝาเรือนผายออกและทำเป็นหิ้งวางของ ภายในมีแม่เตาไฟก่อเป็นกระบะไม้สี่เหลี่ยมพื้นที่ประมาณ 1 x 1 เมตร ด้านในใส่กรวดและอัดดินเหนียว ใช้สำหรับตั้งหม้อข้าวหม้อแกง

ใช้พื้นเป็นเชื้อเพลิงก่อไฟหุงต้มอาหาร เหนือแม่เตาไฟมี หิ้งข้าว ทำด้วยไม้ไผ่ผ่าซีกสานเป็นแผงแขวนด้วยเชือก ใช้วางอาหารหรือไว้ถนอมอาหารแห้ง ปัจจุบันหลายเรือนเปลี่ยนมาใช้เตาแก๊ส และมีโต๊ะรับประทานอาหาร แทนการนั่งกับพื้น

ชานแดด เป็นพื้นที่นอกประสาธกลางแจ้ง มีลักษณะโล่งไม่มีหลังคาคลุม ด้านหนึ่งติดกับระเบียงหน้าหรือหัวค่อมด้านหนึ่งติดกับครัวไฟ ด้านหนึ่งติดกับห้องน้ำ อีกด้านหนึ่งโล่งมักใช้ปลูกสวนกระถาง พื้นที่ชานมักมีระดับต่ำกว่าเรือนเล็กน้อย เดิมเมื่อยังเป็นชานไม้มักเป็นโครงสร้างเดียวกับเรือน ต่างเพียงการปูพื้นไม้เว้นร่องหรือฟากไม้ไผ่ทำให้ระบายน้ำ แต่เกิดปัญหาชำรุดผุพังอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ปัจจุบันหันมาเป็นโครงสร้างปูนและเชื่อมสู่ห้องน้ำที่ขยับขึ้นมายุ่งระดับชั้นบน

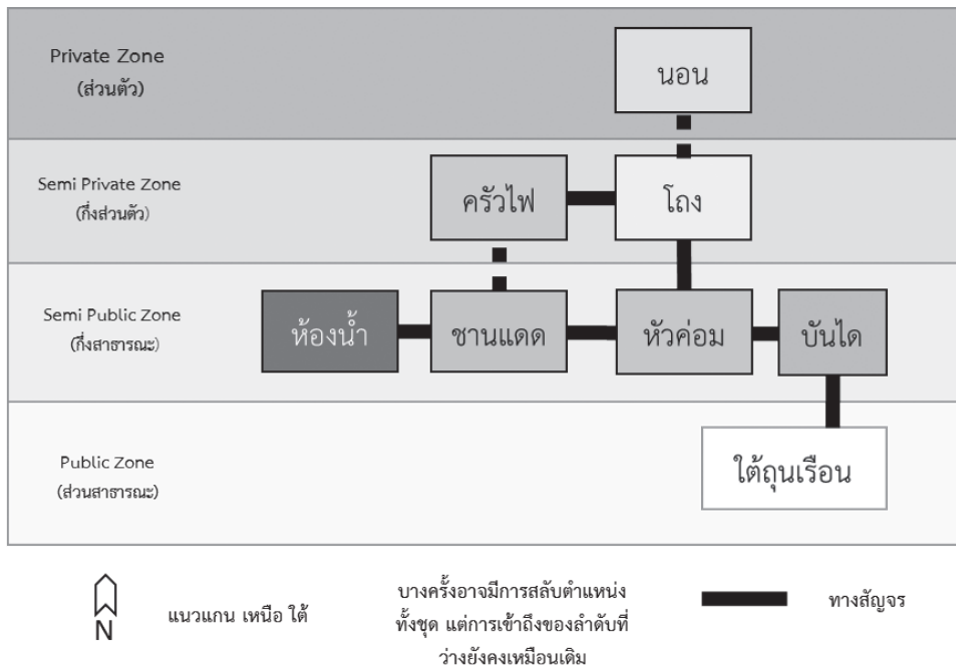
2.3 ลักษณะของที่ว่างภายในเรือน

การศึกษาลักษณะของที่ว่างภายในเรือนใช้การตั้งลักษณะสำคัญที่พบในเรือนตัวอย่าง มาแสดงในรูปของแผนภูมิ จำแนกประเด็นตามวัตถุประสงค์วิจัย ได้แก่ ลำดับ การเชื่อมต่อ การปิดล้อมของที่ว่าง ดังนี้

(1) การลำดับที่ว่าง

เมื่อนำผังมาวิเคราะห์แบบแผนของการลำดับที่ว่างในเรือนพบการลำดับการใช้พื้นที่จากภายนอกสู่ภายใน และจากส่วนกินอยู่หลับนอนอย่างเป็นระบบ มีความละเอียดลออโดยค่อยๆ ปรับความรู้สึกของผู้ใช้พื้นที่จากภายนอกสู่ใต้ถุน บันได หัวค่อม สู่โถง หรือชานแดด ซึ่งแยกสู่ห้องนอนหรือครัวไฟ ดังภาพที่ 7

การลำดับของที่ว่างยังคำนึงถึงการแบ่งแยกความเป็นสาธารณะและส่วนตัวอย่างเป็นสัดส่วน เริ่มจากพื้นที่ใต้ถุนเรือนชั้นล่างเป็นพื้นที่สาธารณะ โดยใช้บันไดได้ชายคาบริเวณระเบียงหน้า เชื่อมต่อกับพื้นที่ชั้นล่างไปสู่พื้นที่ชั้นบนของเรือนสู่พื้นที่ระเบียงหน้าหรือหัวค่อมที่ใช้เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ มีลักษณะกึ่งโล่งได้ชายคาเปิดด้านข้างให้โปร่ง ใช้สำหรับทำกิจกรรมนอกประสาธค์ เช่น รับแขก พักผ่อน ตลอดจนสังเกตการณ์จากภายในเรือนสู่ภายนอกเรือน พื้นที่ระเบียงหน้านี้ยังทำหน้าที่เปลี่ยนผ่านเชื่อมต่อสู่พื้นที่กึ่งส่วนตัว คือ โถงภายในเรือนหลักและครัวไฟ ซึ่งมีผนังปิดล้อมรอบด้านโดยมีหน้าต่าง หรือช่องแสง คือ ช่อง ทำหน้าที่นำแสงสว่างสู่ภายใน ส่วนพื้นที่ส่วนตัว คือ ห้องนอน เป็นพื้นที่ปิดล้อมทั้งสี่ด้าน ไม่ค่อยมีหน้าต่าง มีประตูปิดและไม่อนุญาตให้คนนอกเข้าไปยกเว้นกรณีพิเศษ ในพื้นที่ห้องนอนยังพบการลำดับที่ว่างของตำแหน่งนอน ผู้อาวุโสมักนอนที่หัวเรือน ตำแหน่งใกล้เสาพญา ส่วนผู้อ่อนอาวุโส มักนอนถัดไปตามลำดับ

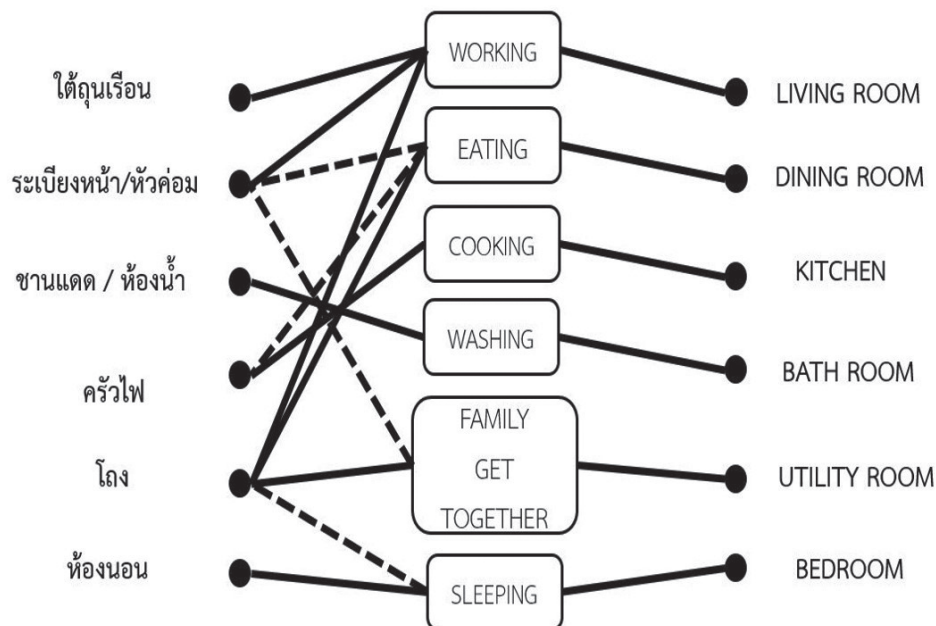
ภาพที่ 7 ลำดับของที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ

(2) การเชื่อมต่อของที่ว่าง

การเชื่อมต่อที่ว่างภายในเรือนนอกจากมีที่มาจากพื้นฐานขององค์ประกอบแลลำดับดังที่กล่าวแล้ว ยังสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่ในชีวิตประจำวันดังภาพที่ 8 เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของพื้นที่ในเรือนไทลื้อ อันได้แก่ ใต้ถุนเรือน หัวค่อม ชานแดด ห้องน้ำ โถง ห้องนอน (แถวซ้ายมือในภาพ) ซึ่งสัมพันธ์กับกิจกรรมชีวิต อันประกอบด้วย การทำงาน กิน อยู่ ชักล้าง ขับถ่าย พุดคุยสังสรรค์ ไปจนถึงหลับนอน (แถวกลางในภาพ) กับในเรือนทั่วไป (แถวขวามือในภาพ) ที่มีการแจกแจงเป็นส่วนๆ ชัดเจน เช่น ห้องรับแขก กินข้าว ห้องครัว ห้องน้ำ ห้องพักผ่อน ห้องนอน

เมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และกิจกรรมในเรือนไทลื้อและเรือนทั่วไป พบว่าการเชื่อมต่อของที่ว่างในเรือนไทลื้อมีความยืดหยุ่น หลากหลาย มีชั้นเชิง พื้นที่หนึ่งอาจรองรับได้หลายกิจกรรม ทั้งเพื่อทำกิจกรรมหลัก (เส้นเชื่อมทึบ) และเพื่อทำกิจกรรมรอง (เส้นเชื่อมประ) พื้นที่เปลี่ยนผ่าน เช่น หัวค่อมและโถง มีหน้าที่แจกกิจกรรมอย่างชัดเจน แสดงถึงความเป็นพื้นที่กึ่งกลางระหว่างกิจกรรมต่างๆ ในขณะที่พื้นที่อื่นอาจทำหน้าที่รองรับกิจกรรมหลักเป็นส่วนใหญ่

เราจะเห็นว่าความโล่งและไหลเลื่อนของที่ว่างเป็นกลไกสร้างความเชื่อมต่อที่สำคัญของเรือน ความโล่งมีเพื่อรองรับการใช้งานที่กว้างขวางหรือเป็นพื้นที่เชื่อมต่อกันระหว่างสองพื้นที่ที่สัมพันธ์

ภาพที่ 8 แผนภาพการเชื่อมต่อของที่ว่างภายในตามกิจกรรมในชีวิตประจำวัน (ปรับปรุงจาก Phattanawasin, 2002)

กันตลอดเวลา เช่น พื้นที่ครัวไฟเชื่อมต่อพื้นที่โถงในระดับพื้นเรือนเดียวกัน เป็นต้น การเว้นพื้นที่ว่างและเปิดใช้งานนอกประสงค์สามารถเพิ่มพื้นที่ใช้สอย ลดพื้นที่สัญจร เชื่อมต่อที่ว่างต่างตามความต้องการ การแบ่งส่วนที่ว่างไม่เน้นการใช้การแบ่งระดับของพื้นเรือน ดังพบการลดระดับแค่ในส่วนพื้นที่ขานแดดเพื่อแยกพื้นที่ในส่วนแห้งกับเปียก

การเชื่อมต่อในที่ว่างภายนอกเรือนกับภายในเรือนมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมนอกและในเรือน และการใช้งานที่พึงประสงค์ พื้นที่ใต้ถุนเรือนมีความโล่ง เพื่อให้แสงส่องถึงและระบายความชื้น ระเบียงหน้าหรือหัวค่อมที่ว่างใต้หลังคาเปิดด้านข้างโล่ง เพื่อรับแสง บังแดดและระบายอากาศไปในตัว ขานแดดที่เป็นพื้นที่โล่งไม่มีหลังคาอยู่ด้านบนของเรือน เพื่อรับแดดเต็มที่ ส่วนในเรือนเข้าไปในส่วนโถงและครัวยอมให้แสงลอดเข้าจากช่องแสงด้านข้างและบน ในขณะที่ส่วนในสุด คือ ห้องนอน ต้องการเพียงแสงที่ลอดระหว่างช่องไม้หรือปากเท่านั้น

(3) การปิดล้อมของที่ว่าง

การปิดล้อมของที่ว่างขึ้นกับหลายปัจจัย ทั้งสภาพภูมิอากาศ การใช้งาน การรับรู้พื้นที่ ความต้องการเป็นส่วนตัว การประกอบสร้างของรูปทรงเรือนที่เหมาะสม เมื่อวิเคราะห์ลักษณะการปิดล้อมของที่ว่างพบว่าใช้องค์ประกอบทั้งแนวนอนและแนวตั้ง การปิดล้อมด้วยองค์ประกอบทางนอน

(horizontal element) ใช้โครงสร้างพื้นและหลังคาตามข้อกำหนดของระดับความสูงเรือน เป็นการปิดล้อมที่เอื้อให้เกิดความต่อเนื่องของที่ว่าง การปิดล้อมในระนาบพื้น ใช้โครงสร้างยกพื้นสูงจากระดับดินประมาณ 2 เมตร เพื่อป้องกันความชื้น น้ำท่วม ระบายอากาศ และป้องกันสัตว์ร้าย ทำให้เกิดพื้นที่ใต้ถุนเรือน สามารถใช้พื้นที่ทำกิจกรรมต่างๆ ส่วนการปิดล้อมด้วยระดับหลังคา เป็นการป้องกันเรือนจากแดด ฟ้าและฝน ที่อาจเข้าสู่เรือนโดยตรง โดยคำนึงถึงการถ่ายเทผลกระทบของสภาพแวดล้อมด้วยกลไกต่างๆ เช่น หลังคาลาดชัน เพื่อป้องกันน้ำฝน สร้างมวลหลังคาให้ครอบคลุมเรือนเพื่อระบายความชื้นและป้องกันความหนาวเย็น ยื่นชายคาปีกนกเพื่อป้องกันเรือนจากฝน เป็นต้น ส่วนการปิดล้อมด้วยองค์ประกอบทางตั้ง (vertical element) ใช้กลไกการปิดล้อมด้วยผนัง ซึ่งมีผลในการสร้างความเป็นระดับส่วนตัวระหว่างพื้นที่ และสามารถแยกพื้นที่ส่วนตัวออกจากพื้นที่สาธารณะได้อย่างนุ่มนวล เช่น พื้นที่ระเบียงหน้าหรือหัวค่อมโดยการเปิดพื้นที่โล่งแต่ใช้การปิดล้อมในระดับต่ำเพื่อความสะดวกถึงอาณาเขตโดยไม่รู้สึกรัดอึด เป็นต้น ความเป็นรู้สึกความเป็นส่วนตัวนี้แสดงออกถึงลักษณะการปิดล้อมในระดับผนังเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นมีตัวกรองที่ต่างระดับกันไป สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศและวิถีความเป็นอยู่ตามครรลองของสังคมเกษตรกรรมของชาวไทลื้อ ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่มักทำกิจกรรมต่างๆ ภายนอกบ้าน ในขณะที่การใช้สอยส่วนตัวภายในครอบครัว เช่น รับประทานอาหาร ไม่ได้ต้องการพื้นที่ปิดล้อมไปเสียหมด จึงนิยมใช้พื้นที่ลานโล่งตรงกลางสำหรับกิจกรรมเหล่านี้แทน

เราจะเห็นได้ว่าลักษณะการปิดล้อมที่ว่างนี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีวัฒนธรรมความเป็นอยู่และสภาพภูมิอากาศ ลักษณะการปิดล้อมที่ว่างในเรือนที่สำรวจแสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของเรือนไทลื้อซึ่งใช้ทั้งองค์ประกอบทางแนวนอนและแนวตั้งควบคู่กัน และคุณสมบัติของวัสดุและโครงสร้างมีผลต่อการปิดล้อมให้เกิดมิติที่ต่างไปด้วย เช่น คุณภาพของแสงและเงาภายในเรือนที่รูปทรงสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 9 ภาพแสดงความงามภายในเรือนตัวอย่าง

ที่สัมพันธ์สภาพแวดล้อมทำให้เกิดการปิดล้อมเรือนด้วยผนังรวมถึงหลังคา เพื่อป้องกันความหนาวเย็น แดด ลมและฝนเป็นลำดับขั้น การควบคุมแสงจากแสงจำภายนอกที่ส่องสู่ฐานแดด แสงด้านข้างที่ส่องเข้าสู่หัวค่อม หน้าเรือน แสงสลับจากการนำแสงสว่างเข้ามาใช้ภายในเรือนแบบฉายจากช่องเปิดในบริเวณพื้นที่สำคัญเพื่อทำ กิจกรรมต่างๆ ภายในเรือน เช่น เจาะช่องแสงฉายเฉพาะบริเวณเตาไฟทำอาหาร หรือช่องแสงบริเวณห้องโถง กลาง หรือช่องประตูเข้าออกเรือน ไปจนถึงแสงลอดครุฑาไรในห้องนอน ดังตัวอย่างในภาพที่ 9

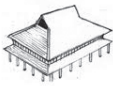
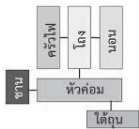
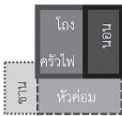
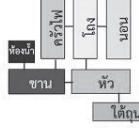
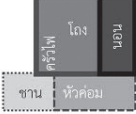
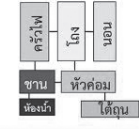
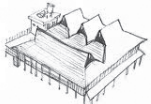
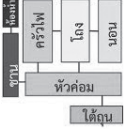
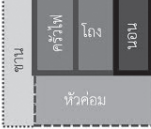
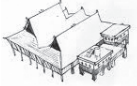
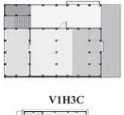
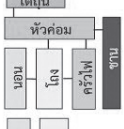
อภิปรายผล

เมื่อศึกษาที่ว่างทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เราจะเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างที่ว่าง การใช้งาน แนวคิด ทัศนคติ และรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในแต่ละสังคมและวัฒนธรรม (Phattanasin, 2002) ผลการศึกษาในบทความนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงและที่ว่างทั้งในระดับบ้านและเรือนกับปัจจัยแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ข้อมูลที่ได้มาจากสภาพแวดล้อมพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ยังคงมีผู้อยู่อาศัย เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่มีชีวิต แสดงให้เห็นถึงการก่อรูป ดำรงอยู่และปรับเปลี่ยนไปตามวิถีการอยู่อาศัย สามารถเข้าใจลักษณะของเรือนไทลื้อได้มากขึ้นผ่านการอธิบายลักษณะเฉพาะของที่ว่างภายในเรือนไทลื้อ แม้ในเรือนพื้นถิ่นเน้นความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ประโยชน์ใช้สอย วิถีชีวิตและสังคม วัฒนธรรมเป็นสำคัญ แต่แฝงด้วยสุนทรียะและความงาม การวิเคราะห์ในส่วนนี้ใช้การคัดกรองภาพความงามที่ปรากฏแก่สายตาตลอดช่วงเวลาเก็บข้อมูล โดยใช้ชีวิตกินอยู่หลับนอนเพื่อสังเกตบรรยากาศและบันทึกภาพชีวิตประจำวัน ที่พื้นที่ว่างมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตอย่างแยกกันไม่ออก ดังตัวอย่างในภาพที่ 9

เมื่อศึกษาพื้นที่ว่างภายในเรือนกับรูปทรงทางสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมควบคู่กันไป ลักษณะเหล่านี้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายตามวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมแบบพึ่งพาตนเอง การสร้างสรรค์พื้นที่ว่างให้เพียงพอและเหมาะสมสำหรับการทำกิจกรรมต่างๆ โดยเน้นความเรียบง่ายเป็นสำคัญ แต่ยังคงแบบแผนตามลักษณะของจัดการพื้นที่ว่างตามรูปแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาหลายเป็นลักษณะเฉพาะไม่ว่าจะเป็นรูปทรงทางสถาปัตยกรรม พื้นที่ว่างภายใน รวมถึงแสงเงาและสุนทรียะและความงาม

เราเห็นได้ว่า มุมมองในเรือนมีผลมาจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มักทำกิจกรรมนั่งกับพื้นเป็นประจำ ลักษณะการนอนที่นอนกับพื้นก็ดี ครวไฟที่เป็นกระเบดินติดกับพื้นก็ดี แสดงถึงวัฒนธรรมนั่งกับพื้นเป็นอย่างดี แม้ว่าปัจจุบันพบการใช้เฟอร์นิเจอร์ลอยตัวอยู่บ้าง แต่ลักษณะของเฟอร์นิเจอร์เป็นสัดส่วนที่ยังเหมาะสมกับวัฒนธรรมนั่งกับพื้น เช่น โต๊ะทานอาหาร หรือเก้าอี้นั่งภายในเรือนมักสูงไม่เกิน 30 เซนติเมตร การกำหนดระดับความสูงของเรือน หรือสัดส่วนผนังของเรือนไทลื้อจึงไม่สูงมากพอดีกับระดับสายตาและเว้นที่ว่างโล่งใต้โครงสร้างหลังคาเป็นแบบเปิดโล่ง เพื่อไม่ให้รู้สึกอึดอัด ทำให้เกิดความงามจากมุมมองในระนาบที่พอเหมาะ

เมื่อเราเชื่อมโยงผลการศึกษาจากนอกสู่ใน โดยโยงลักษณะเรือนไทลื้อในอุดมคติแบบเรือนเดี่ยวซึ่งไม่พบในพื้นที่ศึกษา ไปสู่เรือนขยายที่ซับซ้อนขึ้น เราจะเห็นได้ถึงแบบแผนที่ตั้งอยู่เป็นแกนที่ปรากฏในรูปทรงและสัดส่วนภายนอก ไปจนถึงผัง องค์ประกอบ ลำดับ การเชื่อมต่อและปิดล้อม ดังสรุปไว้ในภาพที่ 10

ประเภท	ลักษณะภายนอก	ลักษณะภายใน			
		ผัง	ลำดับของที่ว่าง	การเชื่อมต่อที่ว่าง	การปิดล้อมที่ว่าง
เดี่ยว	(ไม่พบในหนังสือ) 				
สองหลังร่วมพื้นที่ (15)	 VIH1B				
	 V2H1A				
สามหลังร่วมพื้นที่ (9)	 VIH2A				
อื่นๆ	 V2H2A				
	 V2H1F				

ภาพที่ 10 สรุปผลการวิเคราะห์

บทส่งท้าย

องค์ความรู้ที่ถอดจากบทความนี้ชี้ให้เห็นถึงการกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรมจากภายนอกสู่ภายในที่เป็นส่วนที่สัมพันธ์กันอย่างแยกจากกันไม่ขาด (Rapoport, 1969) ทั้งยังเกี่ยวข้องกับระบบสังคมอย่างลึกซึ้ง (Panin, 2010) ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรมจากความเรียบง่ายไปสู่ความซับซ้อน (Angsuvech, 2009) ในการออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยโดยเฉพาะอาคารที่อยู่อาศัย สามารถวิเคราะห์ลักษณะที่พบจากงานวิจัยนี้ นำไปประยุกต์ให้เกิดสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่ยังคงกลิ่นอายของความเป็นพื้นถิ่นได้เป็นอย่างดี

บทความนี้นำเสนอสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มไทลื้อในพื้นที่ศึกษาที่ยังคงชนบทธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่ได้รับการสืบทอดรักษาไว้ได้อย่างดีจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง แต่ยังคงลักษณะของสถาปัตยกรรมไทลื้ออยู่ชัดเจนด้วยองค์ประกอบเกี่ยวพันหลายประการ อาทิ สภาพแวดล้อม สังคมเกษตรกรรม ลักษณะครอบครัวขยาย ตลอดจนความต้องการใช้สอยพื้นที่ การรับรู้ความเป็นส่วนตัวและสาธารณะ และปัจจัยเรื่องเพศ วัย เป็นต้น งานวิจัยนี้ศึกษาประเด็นเชื่อมโยงสถาปัตยกรรมทั้งมิติภายนอกและภายใน ทำให้ได้องค์ความรู้สำคัญที่ยังมีการศึกษาไม่มากนัก อย่างไรก็ตามการศึกษางานวิจัยนี้ยังคงขาดการศึกษาข้อมูลเชิงลึกให้เชื่อมโยงมิติทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและความเชื่อในหลายส่วนที่กล่าวข้างต้น ที่ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น และควรมีการขยายพื้นที่และกรณีศึกษาให้เห็นแบบแผนของที่ว่างที่กว้างขวางและหลากหลายยิ่งขึ้น ตลอดจนเพื่อถอดความรู้เชิงประจักษ์ให้สมบูรณ์ สามารถนำไปต่อยอดได้ง่ายยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Angsuvej, C. (2009). **Kao nok oak nai ruen Tai-Lao kan prap tua kong kan chai tee wang pai nai ruen puentin Tai-Lao.** (In Thai) [Adaptability of Interior Space in Tai Lao Vernacular House]. Bangkok: BB Printing.
- Jandang, J. (2016). **Laksana kong tee wang pai nai ruen puentin Tai Lue.** (In Thai) [Characteristics of Interior Space in Tai Lue Houses]. (Master Thesis). Chiangmai: Chiangmai University.
- Nimsamer, P. (2011). **Kan tor neung lae kan plian plaeng kong prapeni ti kiew kong kab ruen puentin Chai Nam nai lum num pak klang.** (In Thai) [Continuity and Change in riparian vernacular building traditions in the Central Region of Thailand]. *NAJUA: History of architecture and Thai architecture*, 8 (8), 237-256.
- Oranratmanee, R. (2009). **Sathapatthayakam puentin : Kan suksa wijai lae kan patibat wichacheep Sathapatthayakam.** (In Thai) [Vernacular architecture: Architectural education, research and practice]. *KMITL Arch Journal*, 4 (8), 56-66.
- Oranratmanee, R. (2013). **Rupbap ban ruen kong lum chatipan nai Usakane.** (In Thai) [Houses of ethnic groups in Southeast Asia]. Chiangmai: Chiangmai University Press.
- Panin, O. (2007). **Poom punya phattankarn lae kwam sampan rawang kan khong ruen puentin Tai Kern nai Chiang Mai lae Chiang Tung.** (In Thai) [Local wisdom, development and relationship between Tai-Kern vernacular houses in Chiang Mai and Chiang Tung]. Bangkok: Silpakorn University Research and Development Institute.
- Panin, T. (2010). **Kon lae kwam kid tang sathapattayakam.** (In Thai) [Man and thoughts in architecture]. Bangkok: Sommut.
- Panyaekaw, W. (2014). **Kruba: patibatkan tang satsana lae puen ti haeng kwam song jam kong chao Lue Sibsongpanna.** (In Thai) [Krubu: Religious practice and the spatial memory of Lue Xishuangbanna]. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Phattanawasin, S. (2002). **Tassanakati tor ti wang: Attalak ti son ren nai ngan sathapattayakam puentin Asia ruam samai.** (In Thai) [Attitude toward space: Hidden identity in contemporary Asian vernacular architecture]. *Journal of Architectural/Planning Research and Studies*, 1 (1), 129-153.
- Rapoport, A. (1969). **House form and culture.** New Jersey: Prentice Hall.

- Saicharoent, C. (2004). Huen Tai Lue. (In Thai) [Tai Lue Vernacular House]. **Proceeding of Hompoom-Sathapattayapatha'04: Conference** (pp.199-227). Chiangmai: Faculty of Architecture, Chiangmai University.
- Sookkree, I. (2016). Phonlawat kong poom punya nai ruen puentin Tai Lue rawang tin kam noet nai Muang Luang, Xishuangbanna kap Baan Luang Nua lae Baan Luang Tai nai Amphoe Doi Saket Changwat Chiangmai. (In Thai) [Dynamic of wisdom in Tai Lue vernacular houses between origin area in Muang Luang, Xishuangbanna and Baan Luang Nua Baan Luang Tai, Doi Saket, Chiangmai]. (Master Thesis). Chiangmai: Chiangmai University.
- Thungsakul, N. (2005). Ruen puentin Tai Lue ban Jiang Tai muang Chiang Roong kwaen Xishuangbanna monton Yunnan Satharanarat Pachachon Chin. (In Thai) [Tai Lue Vernacular House in Ban Jiang Tai, Jinghong, Xishuangbanna Region, Yunnan, China]. **Faculty of Architecture Academic Journal, Khon Kean University**, 1 (1), 1-11.
- Temiyabhanda, W. (2016). **Sathapatthayakam puentin**. (In Thai) [Vernacular architecture]. Bangkok: Faculty of Architecture, King Mongkut Institute of Technology Ladkrabang.
- Wongwigkarn, K. et al. (2005). Kan priap thiap poom punya nai pattanakan kong ban puentin Thai Lue rawang puen ti lueak san nai Amphoe Chiangkam nai Changwat Phayao kap puen ti lueak san nai kwaen Xishuangbanna Monton Yunnan Satharanarat Pachachon Chin. (In Thai) [Comparison of local wisdom in development of Tai-Lue vernacular house between selected area in Chiangkam, Thailand and Xishuangbanna, Yunnan, the People's Republic of China]. Bangkok: Thailand Research fund.
- Zhu, L.W. (1994). **Chon chat Tai: Sathapatthayakam lae ka-nop tamniam papheni Tai nai Xishuangbanna**. (In Thai) [The Dai and their architecture and customs in Xishuangbanna]. Bangkok: O.S. Printing House.